доц. д-р ЛИЛИЯ РАНГЕЛОВА

Дипломиран експерт-счетоводител,
регистриран одитор
Катедра „Счетоводство и анализ“, УНСС

Доц. д-р Лилия Тодорова Рангелова е преподавател в Университета за национално и световно стопанство (УНСС), катедра „Счетоводна отчетност и икономически анализ“. Завършва висшето си образование в УНСС, гр. София – магистър по „Счетоводство и контрол“ през 1995 г. и магистър по „Международни икономически отношения“ през 1996 г. През 2005 г. защитава дисертационен труд на тема „Счетоводно-информационни проблеми при определянето на доходността по банкови продукти“ и придобива научна степен „доктор“ по научна специалност: 05.02.07 „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“. Хабилитиран доцент е от 2014 г. по научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводна отчетност във финансовия сектор)“.

От 2001 г. притежава правоспособност на дипломиран експерт-счетоводител, регистриран одитор и е член на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България. В края на 2024 г. придобива и правоспособност на регистриран одитор по устойчивостта. От 2007 г. работи в специализираното одиторско предприятие „Бейкър Тили Клиту и Партньори“ ЕООД.

Провежда лекционни и практико-приложни занятия по следните дисциплини: „Банково счетоводство“, „Международни счетоводни стандарти“ и „Международни одиторски стандарти“. Има над 70 публикации в областта на счетоводството, представени на научни конгреси и конференции в страната и чужбина. Съавтор е на учебници по банково счетоводство и учебни помагала по счетоводство, както и на редица монографии, студии и статии в специализирани периодични издания.

Работи като изследовател в международни, национални и университетски проекти. Активно участва в научни конференции и дискусии по актуални проблеми в областта на счетоводството, контрола и финансовата отчетност.

доц. д-р АТАНАСКА ФИЛИПОВА-СЛАНЧЕВА

Дипломиран експерт-счетоводител,
регистриран одитор
Катедра „Счетоводство и анализ“, УНСС

Доц. д-р Атанаска Ивова Филипова – Сланчева е преподавател в УНСС към катедра „Счетоводство и анализ“ от 2005 г. Завършва висшето си образование в УНСС, гр. София – бакалавър по „Счетоводство и контрол“ през 2001 г. и магистър по „Международни икономически отношения“ през 2003 г. Придобива научна степен „доктор“ (2014 г.) по научна специалност: 05.02.07 „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“. Тема на дисертационния труд: „Счетоводството като информационно-контролна система при управлението на кредитния риск в банките“. Хабилитиран доцент е от 2018 г. по научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводна отчетност във финансовия сектор)“.

От 2010 г. е дипломиран експерт счетоводител, регистриран одитор, член на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България. Контрольор е към СККОУ на ИДЕС през периода 2015 – 2020 г. От 2020 г. е избрана за член на СККОУ към ИДЕС.

Провежда лекционни и практико-приложни занятия по следните дисциплини: „Основи на счетоводството“, „Счетоводство“, „Обща теория на счетоводството“, „Счетоводство на банките“, „Счетоводство на застрахователите“, „Финансово-счетоводен мениджмънт“, „Анализ на финансовите отчети на финансовото предприятия“, „Счетоводство на осигурителите“, „Надзор и управление на риска“ и др. Специализирала е във Виена, Берлин и Братислава. Автор е на редица статии в реферирани и индексирани научни списания и доклади пред национални и международни конференции. Автор и съавтор е на монографии, студии, статии, учебници и сборници по счетоводство. Работи като изследовател в международни, национални и университетски проекти.

АНАЛИЗ И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА В БАНКОВИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ: РЕГУЛАТОРНИ ИЗИСКВАНИЯ, ФИНАНСОВИ ОТЧЕТИ И УСТОЙЧИВОСТ

Резюме

Настоящото изследване анализира управлението на риска в банковия сектор в България в контекста на динамичната икономическа среда и засилените регулаторни изисквания. Основният акцент е поставен върху идентифицирането и оценката на ключовите рискове, пред които са изправени банките, като кредитен, пазарен, ликвиден и оперативен риск. Проучването изследва капиталовата адекватност, качеството на активите, ликвидността и рентабилността като критични фактори за стабилността на сектора. Допълнително проучването подчертава ролята на финансовите отчети като инструмент за прозрачност и оценка на рисковите експозиции, позволяващ на банките да осигурят доверие сред инвеститорите и регулаторите. Разглежда се и въздействието на цифровизацията и нарастващите изисквания за ESG докладване върху банковите модели, както и необходимостта от адаптация към новите пазарни реалности.

Assoc. Prof. LILIYA RANGELOVA

Certified Public Accountant
Registered Auditor
Accounting and Analysis Department, UNWE

Assoc. Prof. ATANASKA FILIPOVA – SLANCHEVA

Certified Public Accountant
Registered Auditor
Accounting and Analysis Department, UNWE

ANALYSIS AND RISK MANAGEMENT IN THE BANKING SECTOR IN BULGARIA: REGULATORY REQUIREMENTS, FINANCIAL STATEMENTS AND SUSTAINABILITY

Summary

The present research analyses risk management in the banking sector in Bulgaria within the context of a dynamic economic environment and heightened regulatory requirements. The primary focus is on identifying and assessing key risks faced by banks, including credit, market, liquidity, and operational risks. The study examines capital adequacy, asset quality, liquidity, and profitability as critical factors for sector stability. Additionally, the research highlights the role of financial statements as a tool for transparency and assessment of risk exposures, enabling banks to ensure trust among investors and regulators. It also explores the impact of digitalization and the increasing ESG reporting requirements on banking models, as well as the need for adaptation to new market realities.

АНАЛИЗ И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА В БАНКОВИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ: РЕГУЛАТОРНИ ИЗИСКВАНИЯ, ФИНАНСОВИ ОТЧЕТИ И УСТОЙЧИВОСТ

Банковият сектор е не само основен двигател на икономическото развитие, но и критичен стълб за стабилността на финансовата система. Дейностите на банките ги излагат на различни финансови и нефинансови рискове, което налага анализ, оценка, измерване и управление на поетия риск и постигане на баланс между риск и възвръщаемост. Ако преди две десетилетия „рискът“ е оставал извън пределите на счетоводната наука и отчетност, то в съвременната динамична икономическа обстановка той не може да бъде пренебрегнат от счетоводната теория и практика.

Основната цел на настоящата студия е изследване на теорията, методологията и управлението на риска в процеса на финансово-счетоводната и аналитико-контролната дейност.

За постигането на тази цел са формулирани следните основни задачи:

- анализ на понятието „риск“ в банковата теория и практика, включително теоретичната рамка на банковия риск, счетоводната отчетност и регулаторните изисквания;
- класификация на банковите рискове и тяхната трансформация;
- анализ на състоянието на банковата система в България за периода 2020 – 2023 г. въз основа на данни от Българската народна банка (БНБ) с фокус върху показателите за оценка на риска в търговските банки.

В последните години все още продължаваме да усещаме последиците от глобалната пандемия. Икономическите, финансовите и политическите сфери се изменят изключително динамично и създават една нова среда, която не е стабилна и е изложена във висока степен на разнообразни рискове, които заплашват субектите в различните сектори на икономиката. Геополитически конфликти в различни части на света, повишаващи се лихвени проценти, енергийна криза и висока в исторически план инфлация създадоха повишена степен на несигурност. Военните конфликти между Украйна и Русия и между Израел и „Хамас“ предизвикаха значително увеличение на цените на суровините и смущения във веригите на доставки, което доведе до по-висока инфлация, разместване на геополитическите пластове и промени в структурата на световната икономика. Голямото предизвикателство пред Европа бе адаптирането на икономиката към променените макроикономически условия, насочени към намаляване на инфлацията и диверсификация на енергийните доставки след започване на войната между Украйна и Русия.

В дългосрочна перспектива изглежда, че общата несигурност ще продължи да нараства, като към геополитическите рискове се добавя влошаващата се картина на климатичните рискове. Напоследък станахме

свидетели на климатични катаклизми, като покачването на температурите доведе до едни от най-големите пожари и наводнения в историята. Натискът за овладяване на климатичните промени се усилва глобално, а развитието на нормативната база в ЕС бележи посока към реализация на целите, свързани с въглеродната неутралност на нашия континент и устойчивото развитие на икономиките ни.

От своя страна банковият сектор се променя чрез широкомащабната дигитализация на продукти, услуги и процеси и в резултат на трансформацията на настоящата икономическа система в по-устойчива.

В този контекст от банковия сектор се очаква да поеме водеща роля в прехода към устойчива икономика, като подкрепя клиентите си в трансформацията към устойчиви модели на бизнес и потребление. Банките приемат предизвикателствата на средата като стимул за развитие и усъвършенстване и интегрират екологичните, социални и управленски фактори в бизнес модела си. Банките стартират инициативи, насочени към намаляване на екологичния ни отпечатък и към подкрепа на проекти, подпомагащи социалното развитие. През 2024 г. Европейският банков орган определи изисквания към институциите за идентифициране, измерване, управление и мониторинг на рисковете, свързани с екологичното и социално управление, включително чрез планове, насочени към справяне с рисковете, произтичащи от прехода към неутрална по отношение на климата икономика на ЕС.

В контекста на глобализацията и увеличената сложност на финансовите инструменти необходимостта от ясна и прозрачна информация за рисковете, пред които са изправени финансовите институции, е много важна. Когато банките разкриват информация за рисковете, на които са изложени, това не само че дава възможност на инвеститорите и регулаторите да вземат по-добри решения, но също така подобрява общата стабилност на финансовата система чрез насърчаване на пазарната дисциплина. Това от своя страна спомага за намаляване на системните рискове и за поддържане на стабилността в банковия сектор.

Банките изпълняват ключова роля за нормалното функциониране на икономиката, като осигуряват на гражданите и предприятията достъп до необходимите средства за спестявания и инвестиции. Според теориите за тяхната роля при трансформацията на риска банките правят това чрез привличане на безрискови депозити, с които финансират рискови заеми^{1,2,3}.

Според Закона за кредитните институции банката е „юридическо лице, което извършва публично привличане на влогове или други възстановими средства и предоставя кредити или друго финансиране за

¹ Diamond, D. (1984). Financial intermediation and delegated monitoring. *The Review of Economic Studies*, 51(3), p. 393 – 414.

² Ramakrishnan, R. and A. Thakor (1984). Information reliability and a theory of financial intermediation. *The Review of Economic Studies*, 51(3), p. 415 – 432.

³ Boyd, J. and E. Prescott (1986). Financial intermediary-coalitions. *Journal of Economic Theory*, 38(2), p. 211 – 232.

своя сметка и на собствен риск“⁴. Банковите операции са основата на дейността на всяка финансова институция. Те се разделят на три основни групи: пасивни, активни и посреднически операции. Тази класификация обхваща основните функции на банките, свързани с управлението на капитали, кредитирането и предоставянето на допълнителни услуги на клиентите и подчертава ролята на банките като финансови посредници, създаващи стойност за икономиката чрез акумулиране на средства, тяхното ефективно разпределение и предоставяне на допълнителни услуги. В основата на съществуването и функционирането на банките, като депозитни и кредитни институции, е връзката между пасивните и активните им операции. Те действат като мост между клиентите, разполагащи с капиталов излишък (спестители), и тези с дефицит на капитал (заематели), които се нуждаят от ресурси за осъществяване на инвестиции, развитие на бизнес или посрещане на потребителски нужди. Банките трансформират краткосрочни спестявания в дългосрочни инвестиции, като така стимулират икономическия растеж.⁵

Според съвременната теория за финансовото посредничество⁶ банките съществуват, изпълнявайки две централни роли в икономиката – създават ликвидност и трансформират риск⁷. Изследвания за ролята на банката за създаване на ликвидност могат да бъдат открити още при Адам Смит (1776 г.), но също така и при множество съвременни автори^{8,9}. Характерна за тези теории е тезата, че банките създават ликвидност в счетоводния си баланс чрез финансиране на относително неликвидни активи с относително ликвидни задължения. Банките трансформират ликвидни пасиви (депозити) в неликвидни вземания (кредити)¹⁰, което позволява на бизнеса и домакинствата да разполагат с необходимите средства за инвестиции и потребление. Според Diamond и Dybvig банките предоставят ликвидност чрез функциите си на финансови посредници, като по този начин минимизират проблемите с несъответствията в сроковете.¹¹ Тази основна посредническа роля на банките разчита на падежни несъответствия между активите и пасивите, което обаче ги излага на риск от финансиране на ликвидността¹². От друга страна, банките също предоставят на кредитополучателите ликвидност,

⁴ чл. 2, ал. 1, Закон за кредитните институции, приет от XL Народно събрание на 13 юли 2006 г., обнародван в „Държавен вестник“, бр. 59 от 21.07.2006 г., влизащ в сила от същия период, изм., бр. 63 от 2017 г.

⁵ Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press, p. 101 – 104.

⁶ Berger, A. and C. Bouwman (2009). Bank liquidity creation. *Review of Financial Studies* 22.9, p. 3779 – 3837.

⁷ Тези две роли често са съвместно определяни като функции на банките за качествена трансформация на банковите активи (Bhattacharya и Thakor, 1993).

⁸ Diamond, D. and P. Dybvig (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. *Journal of Political Economy*, 91(3), p. 401 – 419.

⁹ Bryant, J. (1980). A model of reserves, bank runs, and deposit insurance. *Journal of banking & finance* 4.4, p. 335 – 344.

¹⁰ Diamond, D. and P. Dybvig (1983). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, 91(3), p. 401 – 419.

¹¹ Пак там.

¹² Bouwman, C. (2013). Liquidity: How banks create it and how it should be regulated Forthcoming in *The Oxford Handbook of Banking* (2nd edition; A. N. Berger, P. Molyneux, and J. O. S. Wilson (eds.)).

например чрез кредитни ангажменти и други задбалансови позиции^{13,14,15,16}.

Трансформацията на риска е втората ключова роля на банките. Това включва способността им да поемат рискове от кредитополучателите и да ги разпределят.

Необходимо е да отбележим, че през годините банките получиха достъп до по-разнообразен набор от източници за финансиране на своята кредитна дейност, поради което са изложени на риск не само от бягство на дребни вложители, но и от „пресъхване“ на институционални депозити^{17,18}.

Трансформацията на риска от банките може да съвпада със създаването на ликвидност, когато например банките предлагат безрискови ликвидни депозити за финансиране на рискови неликвидни заеми¹⁹. Ефективната трансформация на риска позволява на банките да го прехвърлят и управляват по начин, който укрепва стабилността на системата. Поемането на твърде голям риск при създаване на ликвидност може да доведе до ликвидни кризи. Такива кризи често възникват, когато вложителите започнат масово да изтеглят средства, а банката не разполага с достатъчно ликвидни активи, за да покрие задълженията си (банкови паники).

Ако банките не трансформират ефективно риска, това може да ограничи достъпа до кредити. Такава ситуация забавя икономическия растеж, като намалява възможностите за финансиране на предприятията и домакинствата. Според Adrian и Shin (2010) ефективната трансформация на риска е ключова за осигуряване на стабилност и устойчивост във финансовата система²⁰. Успешното управление на ликвидността и риска изисква от банките да намерят баланса между тези две функции. Прекомерното поемане на риск може да доведе до системни кризи, докато недостатъчната трансформация може да ограничи икономическото развитие. Това подчертава значението на регулаторните изисквания и иновациите в управлението на риска за поддържане на стабилността на банковия сектор и устойчивостта на финансовите системи.

В контекста на банките рискът е дефиниран като „възможността дадено събитие да окаже неблагоприятно влияние върху постигането на

¹³ Boot, A., S. Greenbaum, A. Thakor (1993). Reputation and discretion in financial contracting. *The American Economic Review*, p. 1165 – 1183.

¹⁴ Holmström, B. and J. Tirole (2000). Liquidity and risk management. *Journal of Money, Credit and Banking*, p. 295 – 319.

¹⁵ Kashyap, A., R. Rajan, J. Stein (2002). Banks as Liquidity Providers: An Explanation for the Coexistence of Lending and Deposit-Taking, *The Journal of Finance*, 57 (1), p. 33 – 73.

¹⁶ Thakor, A. V. (2005). Do Loan Commitments Cause Overlending? *Journal of Money, Credit, and Banking*, 37(6), p. 1067 – 1099.

¹⁷ Huang, R. and L. Ratnovski (2011). The dark side of bank wholesale funding. *Journal of Financial Intermediation*, 20(2), p. 248 – 263.

¹⁸ Borio, C. (2010). Ten propositions about liquidity crises. *CESifo Economic Studies*, 56(1), p. 70 – 95.

¹⁹ Berger, A., C. Bouwman, T. Kick and K. Schaeck (2011). Bank risk and liquidity creation following regulatory interventions and capital support. *Mimeo*.

²⁰ Adrian, T. & H.S. Shin. Liquidity and Leverage. *Journal of Financial Intermediation*, 201019(3), 418 – 437.

стратегическите цели и операционните процеси на организацията²¹. Същността на риска обуславя необходимостта от разработването на способности и механизми за намаляване негативния ефект от настъпването на подобно събитие. Познаването на потенциалните заплахи и измерването на значимостта им са тясно свързани с управлението на риска.

Банките са изложени на различни рискове, чието настъпване може да доведе до формиране на загуби и влошаване на тяхната финансова стабилност.

На практика банката поема рискове при осигуряване на необходимото ниво на собствен капитал и на адекватен управленски процес, като поддържа финансови ресурси, съизмерими с обема и вида на извършваните дейности, с рисковия ѝ профил и с вътрешните контролни системи и механизми за управление на рисковете. Банката определя рисков апетит на нива, които да съответстват на стратегическите ѝ цели и стабилното ѝ функциониране. Общият рисков профил на Банката се управлява с цел постигане на добър баланс между риск, капитал и доходност.

Рисковият портфейл и неговото управление се оказват ключови фактори за доброто представяне и растежа на всяка една банка. Могат да се посочат редица примери за международно признати финансови институции с богата история, при които точно липсата на ефективно управление и разкриване на рисковете може да доведе до загуба на доверие, финансови загуби и в крайна сметка фалит^{22,23}. Именно този факт показва колко е важно знанието да се идентифицира, управлява и контролира риска преди настъпване на негативни събития.

Процесът на управление на рисковете е съществен за доходността на съответната банка и съществуването ѝ. Спецификата на банковата дейност извежда необходимостта от прилагането на адекватни системи за навременното идентифициране и управление на видовете риск, като от особено значение са процедурите за управление на риска, механизмите за поддържането му в приемливи граници, оптималната ликвидност, диверсификацията на портфейла и др. Всяка банка поддържа подходяща структура за управление на риска, която включва:

1. идентифициране, оценка и измерване на всички рискове за банката, както и на вътрешните и външните източници на риск;
2. измерване и наблюдение на риска и моделите за оценка на рисковете;
3. наблюдение и периодична оценка за съответствие на вътрешните правила за управление на риска съобразно пазарните условия и добрите банкови практики;

²¹ Basel Committee on Banking Supervision, Principles for Sound Risk Management, 2011, стр. 15.

²² McDonald, O., Lehman Brothers: A crisis of value, Manchester University Press (2015).

²³ Healy, P. M., K. G. Palepu. The Fall of Enron, Journal of Economic Perspectives, vol. 17, no. 2, Spring 2003.

4. политики и процедури за оценка на риска, определяне и спазване на лимити по отношение на риска, както и за допускане на изключения в случаи на извънредни ситуации;
5. обхват, структура и честота на изготвяне на отчетността за риска;
6. рискова култура.²⁴

Основна цел при управлението на риска е видовете риск, на които банката е изложена, да бъдат представени и анализирани по изчерпателен и категоричен начин. Системата за управление на риска изпълнява функции за предотвратяване на загуби и контролиране размера на допуснатите такива и включва:

- ☞ политики, правила, методологии и процедури за цялостно идентифициране, измерване, наблюдение и контрол на всички съществени за банката рискове;
- ☞ организационна структура за управление на рисковете с подходящо разпределение на отговорностите между отделните управленски нива и независимост между бизнес звената, изпълняващи функции по създаване или подновяване на експозиции, и тези, които извършват оценка и контрол на риска;
- ☞ параметри и лимити за извършване на сделки и операции;
- ☞ процеси за регулярно наблюдение на утвърдените лимити за различните видове риск;
- ☞ процеси за контрол на поддържането по всяко време на достатъчен по размер наличен капитал за покриване на съществените рискове както в нормални условия, така и в условия на стрес;
- ☞ развиване, усъвършенстване и допълване на създадената система за отчитане, анализ и контрол на риска, в съответствие с развитието на рисковия профил на банката, изискванията на националното и европейското законодателство и добрите банкови практики.

Една система за добро вътрешно управление в банковите институции трябва да е структурирана така, че да съответства както на сложността и обема на извършваните операции, така и на разнообразието от рискове, произтичащи от тях. Такава система се основава на интеграция между три основни компонента, които са неразривно свързани помежду си:

1. организация и управление на дейността;
2. организация на оперативния контрол;
3. организация на вътрешно контролните функции ²⁵.

²⁴ Чл. 14. (1), Наредба 10 на БНБ от 24 април 2019 г. за организацията, управлението и вътрешния контрол в банките (обнародвана в „Държавен вестник“, бр. 40 от 17 май 2019 г.; изм. и доп., ДВ, бр. 12 от 2024 г.; доп., ДВ, бр. 97 от 15 ноември 2024 г., в сила от 15 ноември 2024 г.)

²⁵ Миланова, Е. Оценка на вътрешното управление и механизмите за контрол при банките в рамките на процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО), Годишник на ИДЕС 2020.

Системата за вътрешен контрол на банката се състои от правила, процедури и организационни структури, насочени към спазване на бизнес стратегиите, осигуряване на ефективност и ефикасност на процесите, както и на съответствие на операциите със закона, надзорните разпоредби и политиките, процедурите и Кодекса за етично поведение на администраторите и служителите, приети от банката.

С цел въвеждане на ефективна рамка за управление на риска²⁶ и вътрешен контрол в банките са въведени три линии на защита:²⁷

- първа линия на защита – бизнес звената, които поемат риска и са отговорни да го управляват, което включва идентифициране, оценяване и докладване съобразно действащите в банката процедури, процеси, лимити и контроли;
- втора линия на защита – по-често това са дирекции „Управление на риска“ и „Нормативно съответствие“, които отговарят за по-нататъшното идентифициране, измерване, наблюдение и отчитане на риска в банката като цяло и които са независими от първа линия на защита;
- трета линия на защита – дирекция „Вътрешен одит“, независима от първата и от втората линия на защита, която предоставя увереност за ефективността на управлението на риска, вътрешния контрол и управлението, както и за начина, по който първата и втората защитни линии постигат целите на управлението на риска и контрола.

Моделът с трите линии на защита допринася за прозрачност и отчетност в управлението на риска, добра координация между звената в банката и ефективно идентифициране и реагиране на възникващите рискове.

Принципите, залегнали в политиките за управление на риска, играят решаваща роля за изграждането на ефективна и устойчива рамка за управление на рисковете в банките. Те осигуряват основата за създаване на структуриран подход, насочен към минимизиране на потенциалните заплахи и оптимизиране на процесите, свързани с идентифицирането, оценяването и управлението на риска. Основните принципи, залегнали в политиките за управлението на риска, са:

- принципът на разделяне на отговорностите между тези, които поемат риска, и тези, които го управляват. Това е основополагащ принцип за изграждането на ефективна рамка за управление на риска в банките. Този принцип осигурява ясно разграничение на функциите и отговорностите, като по този начин минимизира

²⁶ Ефективна рамка за вътрешен контрол, която включва независими служби за управление на риска, нормативно съответствие и вътрешен одит: чл. 4. (1), т. 7 Наредба 10 на БНБ, от 24 април 2019 г. за организацията, управлението и вътрешния контрол в банките (обнародвана в „Държавен вестник“, бр. 40 от 17 май 2019 г.; изм. и доп., ДВ, бр. 12 от 2024 г.; доп., ДВ, бр. 97 от 15 ноември 2024 г., в сила от 15 ноември 2024 г.)

²⁷ Миланова, Е. Оценка на вътрешното управление и механизмите за контрол при банките в рамките на процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО), Годишник на ИДЕС 2020.

конфликта на интереси и повишава прозрачността и отчетността в управлението на риска.

- принципът за управление на риска при източника е основен компонент в ефективните политики за управление на риска. Той подчертава необходимостта от идентифициране и управление на рисковете в най-ранния етап на тяхното възникване, преди те да се разпространят или да доведат до значителни загуби за банката.
- принципът на „предпазливост“ е фундаментален за управлението на риска в банките и е интегриран в регулаторните изисквания като тези на Базелските стандарти и МСФО. Той създава необходимата рамка за защита на банката и нейните заинтересовани страни от потенциални загуби чрез подготовка за неблагоприятни сценарии. Чрез стрес тестове, изграждане на резерви и рисково претегляне на активите банката може ефективно да управлява рисковете и да гарантира своята устойчивост в динамична и несигурна среда.

В днешната динамична среда адаптивността е ключов аспект на ефективната рамка за управление на риска в банките. Тя се изразява в способността банките не само да се справят с предизвикателствата на променящата се среда, но и да се възползват от възможностите, които тя предлага, като подобряват своята конкурентоспособност и доверие сред заинтересованите страни.

В началото на 2020 година банковата система в целия свят, в това число и в България, бе изправена пред едно от най-мащабните предизвикателства на човечеството – COVID-19. През 2021 и 2022 г. световната икономика продължи да се възстановява след значителния спад през 2020 г., предизвикан от предприетите безпрецедентни противоепидемични мерки за ограничаване на пандемията от COVID-19. Икономическото възстановяване беше неравномерно по региони и икономически сектори, като върху темповете му влияеха затягането и разхлабването на противоепидемичните мерки, стимулиращите фискални и парични политики и логистичните затруднения в глобалните вериги за доставки. Предприеманите противоепидемични мерки бяха все по-адаптирани и по-целенасочени в сравнение с по-строгите и ограничаващи мерки, прилагани през 2020 г.

През 2022 г. глобалната икономическа активност се забави, като пониски темпове на растеж се наблюдаваха както в развитите икономики, така и в икономиките с развиващи се пазари. Основните фактори за забавянето бяха отново негативните икономически ефекти от: 1) въведените в Китай строги противоепидемични мерки за ограничаване на разпространението на COVID-19; 2) геополитическата несигурност в резултат от инвазията на Русия в Украйна през февруари и свързаните с нея по-малки доставки на енергийни продукти и други суровини в Европа; 3) възходящата глобална инфлационна динамика, както и 4)

затягането на паричната политика на водещите централни банки.²⁸ Годишният растеж на реалния БВП на Еврозоната бе сравнително висок и отразяваше главно нарастването на частното потребление, което бе благоприятно повлияно от премахването на противоепидемичните мерки и увеличеното търсене на туристически услуги, както и от стимулиращата парична политика на ЕЦБ през по-голямата част от 2022 г. Условията на пазара на труда в Еврозоната се подобряваха през цялата година. Инфлацията в глобален мащаб се ускори съществено вследствие на запазващото се сравнително силно потребителско търсене, стимулирано от благоприятните условия на пазара на труда и ефектите от експанзионистичната фискална и парична политика през 2021 г. в големите развити икономики, както и поради допълнителното поскъпване на енергийните и хранителните продукти след инвазията на Русия в Украйна.

Инфлацията при потребителските цени в САЩ и в Еврозоната значително надвишаваше целите, определени от Федералния резерв и ЕЦБ. В условията на повишаваща се и все по-широкообхватна инфлация двете централни банки предприеха мерки за затягане на паричната политика, като започнаха да повишават референтните си лихвени проценти съответно през март и юли 2022 г.²⁹

През 2022 г. растежът на реалния БВП в България възлезе на 3.4%, като най-голям положителен принос за него имаше частното потребление, подкрепяно от по-високия растеж на заплатите спрямо инфлацията, силно отрицателните реални лихвени проценти по кредити и депозити и увеличените нетни фискални трансфери към домакинствата.³⁰

Годишната инфлация в България, измерена чрез хармонизирания индекс на потребителските цени, се ускори до 14.3% през декември 2022 г. (6.6% през декември 2021 г.). Най-съществен натиск за нарастването на потребителските цени оказа поскъпването на основни енергоизточници и селскостопански стоки на международните пазари. Основните фактори, свързани с вътрешната макроикономическа среда, които допринасяха за формирането на висока инфлация през цялата година, бяха силният растеж на разходите за труд на единица продукция и по-високото потребление на домакинствата.

Ускоряването на темпа на нарастване на цените беше широкообхватно по компоненти на потребителската кошница, като най-голям положителен принос за инфлацията през 2022 г. имаха цените на храните. Годишният растеж на депозитите на неправителствения сектор се ускори до 14.3% през декември 2022 г., като за тази динамика оказаха влияние депозитите на нефинансовите предприятия, които се повишиха с 26.6%. В условията на запазващ се значителен приток на привлечени

²⁸ Доклад на ЕЦБ, <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/annualreport/html/ssm.ar2023~2def923d71.bg.html>

²⁹ Пак там.

³⁰ Доклад на БНБ, https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_202408_BG

ресурси, висока ликвидност и конкуренция в банковия сектор пренасянето на промените в паричната политика на ЕЦБ към лихвените проценти по депозитите и кредитите в България бе силно ограничено. Годишният растеж на кредита се запази висок през 2022 г. При кредитите за нефинансовите предприятия се наблюдаваше тенденция към ускорено нарастване през първите осем месеца на годината, за която допринесе най-вече силното търсене на финансов ресурс за оборотни средства и натрупване на запаси поради значителното поскъпване на основни суровини и материали, затруднения във веригите на доставки и повишената несигурност в икономическата среда. Отчетеният спад на запасите в икономиката след високите нива, достигнати през първата половина на 2022 г., повлия за известно понижаване на растежа на фирмените кредити и той възлезе на 10.4% през декември (4.6% през декември 2021 г.). По-високият растеж на заплатите спрямо инфлацията и силно отрицателните реални лихвени проценти стимулираха търсенето на потребителски и жилищни кредити. За нарастването на жилищните кредити (със 17.8% към декември 2022 г. спрямо 16.5% в края на 2021 г.) оказаха влияние и запазващите се предпочитания на домакинствата за покупка на недвижими имоти като алтернативна форма на спестяване или инвестиция. През декември 2022 г. при потребителските кредити бе отчетено нарастване с 12.4% на годишна база (12.2% в края на 2021 г.).³¹

На фона на всички тези събития, които повлияха върху банковата система, Европейският банков орган (ЕБО) и Европейската централна банка (ЕЦБ) реагираха адекватно и актуализираха регулаторните регламенти и насоки за управлението на банковата ликвидност и капиталовите позиции. Нова регулаторна рамка за управление на банковата ликвидност и капиталовата адекватност бе въведена в законодателството на Европейския съюз (ЕС) с Директива 2013/36 (CRD IV)³² и Регламент (ЕС) 575/2013³³ (РКИ). Единният надзорен механизъм е подчинен на европейската банкова регулаторна рамка, която следва Базелските споразумения и е хармонизирана чрез единната нормативна уредба. Тази рамка се прилага за всички финансови институции в единния пазар.³⁴

В съответствие с нормативните изисквания и по-специално с Насоките на ЕБО относно информацията, свързана с вътрешния анализ на адекватността на капитала (БААК) и вътрешния анализ на адекватността на ликвидността (БААЛ), събирана за целите на процеса на надзорен преглед и оценка (ЕВА/GL/2016/10), се цели хармонизиране на

³¹ Доклад на БНБ.

https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_202408_BG

³² Директива 2013/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно достъпа до осъществяването на дейност от кредитните институции и относно пруденциалния надзор върху кредитните институции и инвестиционните посредници, посл. изм., 04.12.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013L0036-20241230>.

³³ Регламент (ЕС) №575/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници, посл. изм., 19.06.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0575-20240709>.

³⁴ Банково законодателство на ЕС (europa.eu).

надзорните практики при оценката на ВААК и ВААЛ на институциите съгласно Процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО). По-конкретно в тези насоки ЕБО определя каква информация, свързана с ВААК и ВААЛ, компетентните органи, в случая Българската народна банка (БНБ), трябва да събират от институциите, за да извършват своите оценки в съответствие с критериите, посочени в Насоките относно ПНПО.

Съгласно Насоките на ЕБО процесът на вътрешна оценка на адекватността на ликвидността представлява механизъм, чрез който банките определят, измерват, управляват и наблюдават своята ликвидност. Този процес обхваща цялостната качествена и количествена информация относно системите, процесите и методологиите за оценка и управление на ликвидността и риска от финансиране. В съответствие с Базелските стандарти акцентът е поставен върху управлението на банковата ликвидност и капиталовите буфери, като се разработват нови практики и политики за идентифициране и контрол на ликвидността и ликвидния риск. Най-съществените промени в изискванията към банките могат да се обособят в следните точки:

- да поддържат достатъчно количество висококачествени ликвидни активи, свободни от тежести;
- да прилагат стрес тестове по отношение на ликвидната и капиталова позиция;
- да синхронизират входящите и изходящите парични потоци въз основа на добро управление на активите и пасивите;
- да осигурят прозрачност при оповестяването на информацията;
- да разработват планове за действие при възникнали непредвидени обстоятелства;
- да управляват ежедневно ликвидния, кредитния и валутния риск, както и да разполагат с ликвидни и капиталови буфери.

С приемането на Регламент (ЕС) РКИ 2013/575 законодателните органи въведоха общо изискване за ликвидно покритие, което да се спазва от всички институции (кредитни институции и инвестиционни посредници), както и да се отчитат редовно пред съответните компетентни органи за състава на ликвидните активи в своя ликвиден буфер. Изискването за ликвидно покритие е едно от най-значимите нововъведения на Регламента за капиталовите изисквания в сравнение с предходните нормативни изисквания за капитала.

Въпреки че стандартът на Базелския комитет за банков надзор (БКБН) относно изискванията за ликвидно покритие и капиталови буфери установява международно споразумение за възможния състав и форма на тези буфери, следва да се отбележи, че той е разработен с оглед прилагането му към големите банки, които оперират на международно равнище. Освен това той е предназначен да се прилага на консолидирано равнище. Базелският стандарт се фокусира върху онези категории активи (по-специално държавен дълг, парични средства и експозиции към централните банки), които са висококачествени ликвидни активи

във всички съответни държави и които могат да бъдат включени без ограничение в ликвидния буфер. Съгласно Регламент (ЕС) №575/2013 всяка кредитна институция трябва да следва правила, които да бъдат съобразени с изискването за отношението на ликвидно и капиталово покритие, установено в международната рамка на БКБН, относно измерването, стандартите и наблюдението на ликвидния и кредитен риск.

И през 2023 г. банковата система в България продължи да осъществява дейността си в условията на повишена несигурност в макроикономическата среда.³⁵ Независимо от това инфлационният натиск постепенно отслабна, което в съчетание със състоянието на трудовия пазар и нарастването на доходите се отрази благоприятно върху динамиката на крайното потребление и икономическата активност.

Рискове за доходността и качеството на активите

В рамките на текущия лихвен цикъл затягането на паричната политика в Еврозоната се пренася сравнително бавно върху лихвените равнища в България. Високата ликвидност в банковата ни система обуславя относително слабата реакция на лихвените проценти по депозитите, като при кредитите за домакинства също не се наблюдава съществено нарастване на лихвените проценти. Повишение през последните месеци на 2023 година бе налице главно при лихвените нива по кредитите за нефинансови предприятия, което отразява динамиката на ЮРИБОР, широко използван при ценообразуването на експозициите към корпоративния сектор.

Кредитният растеж в сектора на нефинансовите предприятия постепенно се забавя под влияние на затягането на лихвените условия при корпоративните кредити и по-умереното търсене на обратно финансиране. Същевременно кредитната активност в сектора на домакинствата се запазва висока, особено в сегмента на жилищните кредити, където засиленото им предлагане от страна на кредитните институции създава условия за допълнително кредитно търсене.

В краткосрочен план бързото нарастване на кредитните обеми се отразява положително върху приходите от лихви и нетния лихвен доход на банковия сектор, като тяхната динамика е в основата на отчетеното през годината повишение на показателите за доходността, наред с помалките разходи за обезценки. Независимо от това продължителните периоди на висока кредитна активност създават предпоставки за увеличение на задлъжнялостта и акумулиране на кредитен риск в баланса на банковата система, което може да доведе до нарастване на необслужваните кредити и на разходите за обезценки при неблагоприятни тенденции в икономическата среда.

През следващите месеци се очаква затягането на монетарните условия в Еврозоната да се пренесе с лаг върху лихвените проценти в

³⁵ Годишен доклад на БНБ,

https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_202408_BG

страната, макар и само частично предвид изгледите за предстоящо обръщане на глобалния лихвен цикъл. Влияние за повишение на лихвените нива в страната се очаква да окаже и започналият процес на увеличение на минималните задължителни резерви, който БНБ предприе от средата на 2023 г.

През 2023 година продължи и дългосрочната тенденция към намаление на обема на необслужваните експозиции, отразяваща извършването на операции по отписвания и продажби на необслужвани кредити. Същевременно делът на кредитите във фаза 2 по МСФО 9 се запазва на относително високи равнища с оглед на вероятността за материализация на кредитния риск в краткосрочен план.

Предвид несигурността в икономическата среда, колебанията на цените на суровините и рисковете от забавяне в темповете на външното търсене способността за обслужване на задълженията може да отслабне, което да доведе до нарастване на необслужваните кредити и на разходите за обезценки. Във връзка с тази потенциална рискова ситуация БНБ изисква от кредитните институции да поддържат кредитни стандарти [*LTV* (loan-to-value), *LTI* (debt-to-income), *DSTI* (debt-service-to-income) и др.] и да прилагат своевременно и адекватно провизиране, базирани на консервативни допускания, които отчитат рисковете при неблагоприятно развитие в икономическата среда.

Рискове, свързани с капиталовата позиция и с ликвидността

Текущите равнища на капиталовите съотношения са значително над минималните регулаторни изисквания и изискванията за капиталови буфери. Наличието на солидна капиталова позиция е от съществено значение за поддържането на устойчивостта на банковия сектор и смекчаването на ефектите от потенциална реализация на циклични и структурни рискове за банковия сектор.

През 2021 г. УС на БНБ повиши нивото на антицикличния буфер, приложим към местни кредитни рискови експозиции, на 1.0%, в сила от 1 октомври 2022 г., и на 1.5% – от 1 януари 2023 г. Предвид трайно запазилите се високи темпове на кредитен растеж и несигурността в икономическата среда през 2022 г. нивото на антицикличния капиталов буфер бе повишено на 2.0%, в сила от 1 октомври 2023 г. По отношение на рисковете със структурен характер, при направения от УС на БНБ през 2023 г. ежегоден преглед на буфера за други системно значими институции (ДСЗИ), като такива бяха идентифицирани шест институции, за които нивата на буфера през 2024 г. са в интервала от 0.5% до 1.0%. При проведения през 2023 г. двугодишен преглед на буфера за системен риск равнището му бе потвърдено на 3% от местните рисково претеглени експозиции.³⁶

Ликвидната позиция на банковия сектор остава стабилна. Нивата на съотношението на ликвидно покритие и съотношението на нетно стабилно финансиране са значително над регулаторните изисквания, а

³⁶ <https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCapitalBuffers/BSCBAActualLevel/index.htm>

депозитната маса нараства устойчиво под влияние на увеличението на доходите. Независимо от това кредитните институции следва да управляват ликвидността си в съответствие с високата степен на несигурност и вероятността от изменения в обема и структурата на депозитите, породени от потенциални неблагоприятни промени във финансовото състояние на предприятията и домакинствата.

Стратегия на банките за ИТ риск и дигитализация³⁷

През последните години (2023 и 2024 г.) от банките бяха разработени планове за цялостна дигитализация, включваща оптимизиране на ИТ архитектурата и инфраструктурата и предоставяне на повече дигитални услуги на клиентите. Програмата за цялостна дигитализация цели удовлетворяване на актуалните очаквания на клиентите, като направи комуникацията с тях по-лесна и удобна. Инициативата предвижда внедряването на дигитални банкови платформи, които да се използват от клиенти, служители и трети страни. Бяха внедрени: 1) платформи за интеграция със задълбочено установяване на идентичността (SCA) на клиента през операционни системи Android и iOS, както и за управление на съгласия, с цел осигуряване на сигурност при онлайн разплащанията през интернет и мобилно банкиране и във връзка с изпълнението на Директивата за платежните услуги (Регламент (ЕС) 2015/2366)³⁸; 2) платформи за интегриране с приложни програмни интерфейси (API) за получаване и обработване на заявки, инициирани чрез външни доставчици на платежни услуги.

Променящата се цифрова среда обаче е източник и на допълнителни предизвикателства. Критичните процеси в много банки разчитат на системи в края на жизнения им цикъл, което изисква мащабни разходи за ИТ за ограничаване на свързаните с това рискове. Освен това според тематичен преглед на рисковете в областта на информационните технологии, проведен от ЕЦБ в края на 2023 година³⁹, управлението на тези рискове и на качеството на данните са основни области с недостатъци, които банките трябва да отстранят.

Силното вътрешно и стратегическо управление са от съществено значение за адекватното справяне на банките с предизвикателствата на настоящите критични области. Независимо от напредъка през последните години пандемията от COVID-19 и войната с Украйна открито редица съществуващи уязвимости в рамките за управление на банките. Сред тях са трудности при агрегирането на данни за рисковете и точността на отчитането. Те затрудняваха вземането на стратегически решения и подходящото наблюдение на съществените рискове по време на пандемията (например динамиката на кредитния риск и прогнозите за капитала). Освен това редица банки все още не проявяват достатъчна

³⁷ Пак там.

³⁸ Директива (ЕС) 2015/2366 на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2015 година за платежните услуги във вътрешния пазар, за изменение на Директиви 2002/65/ЕО, 2009/110/ЕО и 2013/36/ЕС и Регламент (ЕС) № 1093/2010 и за отмяна на Директива 2007/64/ЕО (europa.eu)

³⁹ Надзорни приоритети на ЕЦБ за 2023 г – Доклад на ЕЦБ – European Central Bank (europa.eu)

инициатива контролните звена да се адаптират в условията на криза и да идентифицират, наблюдават и управляват рисковете. Те се нуждаят и от по-добро интегриране на рамките за склонност към риск в практиките за управление на рисковете и процесите на вземане на решения. Контролът от страна на ръководните органи също трябва да бъде на нужното ниво, що се отнася до оперативни решения и решения за управление на рисковете, взети в отговор на кризата.

Слабото управление и недостатъчните мерки за контрол на риска могат да изложат банките и на рискове, свързани с изпиране на пари и финансиране на терористична дейност. Макар че надзорната компетентност в тази област все така принадлежи на националните органи, ЕЦБ обменя информация с тях и взема предвид тези рискове в пруденциалните си оценки, в това число в процеса по надзорен преглед и оценка и в оценките на пригодността на членовете на ръководните органи.

Въздействие на рисковете, свързани с климата и околната среда

Рискът, свързан с изменението на климата, придобива все по-голямо значение както за банките, така и за надзорните органи. Събития като пандемията от COVID-19 и войната в Украйна подчертаха необходимостта от ускорен напредък в управлението и оповестяването на тези рискове. Икономическите загуби, произтичащи от физическите рискове, свързани с климата, нарастват постоянно. В същото време рисковете, свързани с прехода към екологично устойчива и климатично неутрална икономика, също се увеличават, тъй като обществените политики все повече се ориентират към такива дейности.

Според скорошен анализ на Европейския съвет за системен риск⁴⁰ продължителното отлагане на мерките за справяне с изменението на климата води до значителни макроикономически разходи и може да засегне неблагоприятно банките, особено при внезапно затягане на политиките, насочени към ограничаване на климатичните промени. Въпреки повишената осведоменост за тези рискове и по-голямата ангажираност на висшите ръководни органи в тяхното наблюдение малък брой банки интегрират задълбочено климатичните рискове в своите рамки за управление на риска. Освен това финансовите институции продължават да не оповестяват по подходящ начин своите рискови профили, свързани с климата. Необходими са значителни усилия за повишаване на прозрачността на финансовите пазари относно климатичните и екологичните рискове, на които институциите са изложени.

Приоритет в надзорната дейност остава наблюдението на действията на банките във връзка с Ръководството на ЕЦБ относно рисковете, свързани с климата и околната среда. Същевременно се обръща внимание на пруденциалните заплахи, произтичащи от изпирането на пари, на рисковете, свързани с киберзаплахи и цифровизацията, както и на

⁴⁰ Надзорни приоритети на ЕЦБ за 2023 г – Доклад на ЕЦБ – European Central Bank (europa.eu)

готовността на банките за прилагане на изискванията на Базел IV. В условия на силно променлива икономическа среда рисковият профил може да се изменя бързо. Затова банките и надзорните органи трябва да са способни своевременно да идентифицират тези промени и при необходимост да пренасочват усилията си.

Устойчивостта и приспособимостта ще играят решаваща роля за справянето със структурните предизвикателства, породени от изменението на климата и цифровизацията. Очакването на регулатора е в края на 2024 г. банките да изпълнят надзорните очаквания на ЕЦБ по отношение на рисковете, свързани с климата и околната среда, и да включат тези рискове в своите стратегии и процеси за управление на рисковете. В условията на все по-широко използване на изкуствения интелект надзорните органи ще продължат да наблюдават стратегиите на банките за цифровизация и устойчивостта им срещу кибератаки. Тези усилия ще спомогнат да се гарантира, че банките ще продължат да изпълняват ролята си в подкрепа на икономиката на Еврозоната по пътя ѝ към по-екологосъобразно и по-цифровизирано бъдеще.

Мерки и предизвикателства пред банковата система във връзка с надзорния преглед и оценка на риска, свързан с капитала и ликвидния риск от страна на надзорните органи (ЕЦБ и БНБ)⁴¹

През последните години усилията за повишаване устойчивостта на банките в Еврозоната показаха значителни резултати. Постигнатата стабилност се основава на запазването на солидни капиталови и ликвидни позиции, което отразява подобрената способност на банките да се справят с външни сътресения и да поддържат ключова роля в икономиката. Съотношението на базовия собствен капитал от първи ред (СЕТ1) от 15,6% – близо до исторически рекорд – е показател за укрепването на сектора.

Това спомогна за предпазване на сектора от външни сътресения и позволи на банките да пренасят безпрепятствено затягането на паричната политика на ЕЦБ към икономиката. За един надзорен орган ефективност означава да се гарантира, че констатациите водят до конкретни подобрения в рисковите профили и устойчивостта на банките, като ефективност означава и да се изостря вниманието на регулатора върху съответните рискове, които банките са склонни да поемат.

Най-общо това означава ясни препоръки за европейските и местните надзорни органи, които трябва да бъдат по-гъвкави, да оказват по-активна намеса и да са фокусирани върху рисковете, да подобрят ефективността и ефикасността си, да използват пълноценно всички надзорни инструменти. Най-големите предизвикателства пред банките са промените в макрофинансовите и геополитическите условия и развиващата се конкурентна среда. Възможно е тази среда да подтикне банките да поемат повече риск с цел по-големи печалби. Това ще има последици за бъдещите оценки на риска. Много от рисковете, на които са изложени банките – киберриск, рискове, свързани с климата и околната

⁴¹ Годишен доклад на ЕЦБ за надзорната дейност 2023 (europa.eu)

среда, геополитически рискове – възникнаха едва наскоро. Затова е особено важно банките да приспособят своите практики за управление на риска към новата среда.

Друго предизвикателство пред банките е променящата се конкурентна среда. Увеличи се пазарният дял на небанковите финансови институции и макар че иновации, като технологията на децентрализирания регистър и изкуствения интелект, предоставят на банките възможност да увеличат производителността си, те също така позволяват на навлизащите на пазара нови предприятия да променят съществуващите бизнес модели. Иновациите и засилената конкуренция могат да подобрят икономическото благосъстояние, но те създават и нови рискове. Ако лихвените маржове на банките започнат да се свиват, е възможно те да се насочат към потенциално по-рискови дейности.

Трите стълба⁴² на банковия съюз за управление на кризи и минимизиране на риска са всъщност тясно свързани. Надзорните органи трябва да гарантират, че е малко вероятно банките да изпаднат в несъстоятелност, а ако това все пак се случи, последствията за финансовата система и икономиката ще бъдат минимални. Но дори и най-добрият надзор не може и не бива да предотвратява всяка неплатежоспособност. Когато възникне такъв случай, трябва да се сведат до минимум смущенията в банковите услуги и да се защитят парите на данъкоплатците. Тук се намесва вторият стълб – надежден и ефективен режим за реструктуриране под ръководството на Единния съвет по реструктуриране.

Несъмнено трябва да се работи още и по третия стълб – обща схема за застраховане на депозитите. Застраховането на депозитите е от съществено значение за защитата на вложителите. Но като всяко застраховане то може да насърчи риска от недобросъвестно и по-рисково поведение. Затова европейският банков надзор ни гарантира, че във всички участващи държави се прилагат последователно високи надзорни стандарти. В момента гарантирането на депозитите е организирано главно на национално равнище, а това не е съвместимо с надзора и реструктурирането на европейско ниво. Необходима ни е европейска схема за застраховане на депозитите, която да осигурява еднакво равнище на защита на вложителите в цялата Еврозона. Тя би могла също така да подпомогне интеграцията на банковите пазари и трансграничното споделяне на риска.

Банките установяват и управляват всички рискове, засягащи дейността, и на ниво бизнес звено, банка и група, независимо от характера на експозицията (договорна, балансова, задбалансова, условна или др.), чрез използване на добре развити информационни системи за измерване на риска. При оценяване на рисковете, свързани с управлението на финансови инструменти, следва да се анализират всички рискове, които възникват от тях. За да поддържат минималния изискуем капитал, съгласно първи стълб, банките трябва да отчитат рисковите активи, свързани с основните видове риск: кредитен, пазарен

⁴² Годишен доклад на ЕЦБ за надзорната дейност 2023 (europa.eu)

и операционен. Въвеждането на Базел III доведе до прилагането на съвременни практики за управление на тези рискове, които доказаха своята ефективност по време на финансовата криза.

Капиталови буфери на база Директива 2013/36/ЕС и Наредба № 8 на БНБ⁴³

Директива 2013/36/ЕС (CRD IV) в частта за капиталовите буфери е транспонирана в българското законодателство чрез Наредба № 8 на БНБ за капиталовите буфери на банките. Банките трябва да прилагат и оповестяват следните капиталови буфери:

- предпазен капиталов буфер;
- специфичен за всяка банка антицикличен капиталов буфер;
- буфер за системен риск;
- буфер за глобална системно значима институция – ГСЗИ и
- буфер за друга системно значима институция – ДСЗИ.

В следващата таблица са изложени капиталовите буфери, оповестени от БНБ, които кредитните институции прилагат съгласно европейските директиви и местните регулаторни наредби.

⁴³ https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_law/regulations_capital_buffers_bg.pdf

Таблица 1. Капиталови буфери съгласно Директива 2013/36/ЕС и Наредба № 8 на БНБ

Капиталови буфери приложими в България	Ниво на буфера	Влизане в сила	Обхват	Бележка
Предпазен капиталов буфер	2.50%	13.05.2014	Всички банки	Чл. 3, Наредба № 8 на БНБ
				Приложим за общите рискови експозиции.
Буфер за системен риск	3%	31.12.2014	Всички банки	Чл. 12, Наредба № 8 на БНБ
				Приложим за всички експозиции в Република България. Кумулативен към останалите буфери.
Антицикличен капиталов буфер, приложим за кредитни рискови експозиции в Република България	1.00%	01.10.2022	Всички банки	Чл. 5, ал. 3 и 4, Наредба № 8 на БНБ
	2.00%	01.10.2023		Специфичният за институцията антицикличен капиталов буфер се изчислява по начина, предвиден в чл. 6, ал. 3 от Наредба № 8 на БНБ и оповестените приложими нива в страните от ЕС.
Буфер за друга системно значима институция	0.5% до 0.1%	01.01.2021	Шест институции	Чл. 9 и 11, Наредба № 8 на БНБ
				Приложим за общите рискови експозиции на институциите идентифицирани като системно значими. Кумулативен към останалите буфери.

Източник: БНБ

Изискванията за публично оповестяване са дефинирани в осма част на Регламент (ЕС) №575/2013 (РКИ) и са разработени с цел участниците на пазара да бъдат информирани за значимата информация по отношение на основните рискови показатели в банките. Изискванията за публично оповестяване на регулаторни данни спомагат за повишаване на прозрачността и подобряване на пазарната дисциплина, като фокусът им е както върху изискванията по Стълб 1 (измерването на кредитния, пазарния и операционния риск), така и върху други оповестявания на допълнителна информация, подпомагащи ранното идентифициране на рисковете в банките.

Съгласно чл. 70 на ЗКИ кредитните институции следва да оповестяват годишно информацията, изисквана в РКИ, посредством таблици за качествена информация и образци за количествена информация, посочена в осма част, дялове II и III от Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, и за отмяна на Регламент за изпълнение (ЕС) №1423/2013 на Комисията, Делегиран регламент (ЕС) 2015/1555 на Комисията, Регламент за изпълнение (ЕС) 2016/200 на Комисията и Делегиран регламент (ЕС) 2017/2295 на

Комисията.⁴⁴

Акумулацията на всички капиталови буфери в България в края на 2023 г. води до комбинирано изискване за буфер на банковата система в размер на 8.1% от общите рискови експозиции, което представлява едно от най-високите нива, изисквано в Европа. За сравнение комбинираното изискване за буфер за значимите институции в Единния надзорен механизъм в края на 2022 г. е било в размер на 3.6%. Ефективността на рамката за капиталови буфери в българските банки се усилва от преобладаващия дял на рисково-претеглени активи, оценявани по стандартизирания подход за кредитен риск. Този подход, при равни други условия, води до по-консервативен конверсионен фактор, което резултира в по-висок размер на рисковите експозиции и съответно по-големи капиталови изисквания за единица балансов актив.

Консервативното ниво на комбинираното изискване за буфер е също съществен елемент при определянето на минималното изискване за собствен капитал и приемливи задължения (MREL) по линия на компонента капацитет за рекапитализация за по-малко значимите институции. С оглед поддържането на допълнителна капиталова устойчивост, като съображение за финансова стабилност, БНБ прилага по-строги критерии по чл. 124 от Регламент (ЕС) № 575/2013 относно експозиции, обезпечени с ипотечи върху недвижими имоти, оценявани по стандартизиран подход за кредитен риск. За частта от експозицията, обезпечена с ипотека върху жилищен имот, която не надвишава 70% (80% стандартно) от по-ниската от пазарната и ипотечната заемна стойност на ипотекирания имот, се прилага рисково тегло от 35%. По този начин при равни други условия обемът на рискови експозиции, обезпечени с ипотечи върху недвижими имоти, е по-висок, което съответства на по-високо ниво на капиталови изисквания и буфери.⁴⁵

Като цяло настоящите икономически, финансови и политически условия се изменят и създават една нова среда на функциониране на банките като водещи финансови посредници в икономиката.

В периода 2020 – 2023 г. банковият сектор в България претърпя значителна консолидация. През 2020 г. унгарската компания OTP Bank обедини Банка ДСК и Сосиете Женерал Експресбанк, запазвайки името на добре познатата Банка ДСК. През 2022 г. белгийската група KBC, представена в България чрез Обединена българска банка (ОББ), придоби Райфайзенбанк България, което доведе до сливането на двете институции. През 2023 г. Юробанк България АД (Пощенска банка) придоби дейността на БНП Париба Пърсънъл Файненс С.А. – клон България. В резултат на тези сделки към края на 2023 г. общият брой на кредитните институции в България възлиза на 23, от които 17 са банки и 6 са клонове на чуждестранни банки.

⁴⁴ <https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSReportingRequirementsDisclosure/BSPublicDisclosure/index.htm>

⁴⁵ bs_mpp_overview_bg.pdf (bnb.bg) – Текущият преглед на капиталовите буфери е по утвърдени от УС на БНБ методики, базирани на най-добри европейски практики.

За анализа на банковата система в Република България се ползват публично достъпни източници – официалният уебсайт на БНБ (данни за банките и клоновете на чуждестранни банки в хиляди левове към 31.12.2020 г., 31.12.2021 г., 31.12.2022 г., 31.12.2023 г.). Установяват се фактическите размери на елементите на финансовите отчети като ефекти от банковата дейност, проследява се тяхната динамика през отчетните периоди и се анализира структурата им във взаимна връзка и обусловеност.

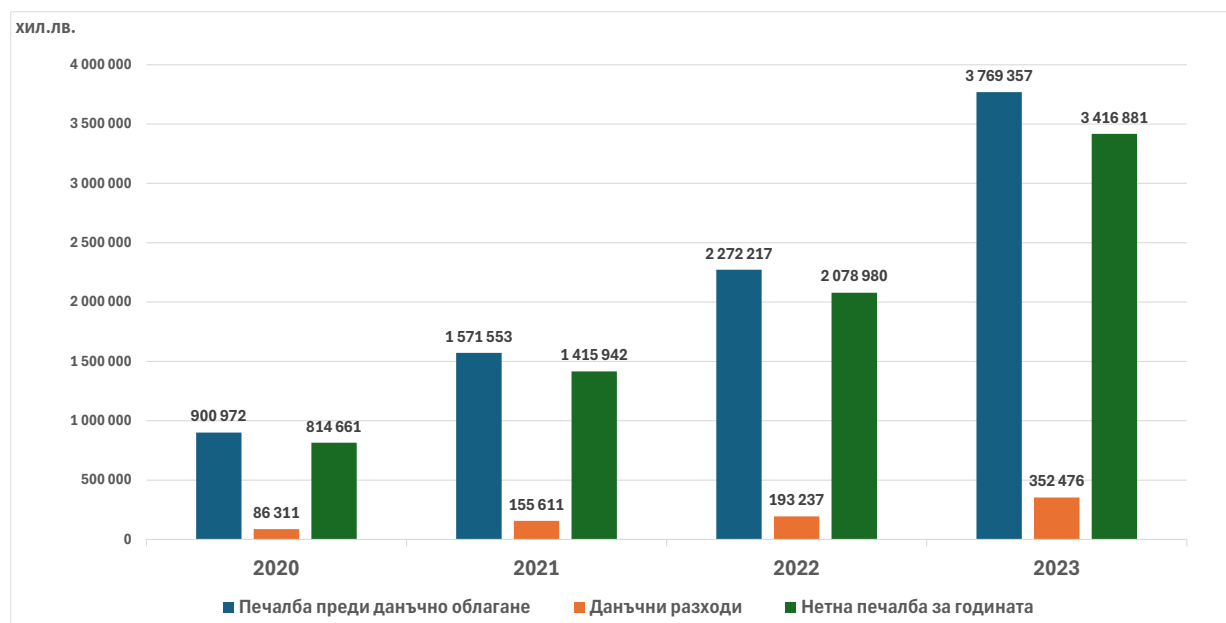
Анализът на доходността на банковата система, обхващащ всички видове приходи и разходи, свързани с дейността на банките в България, като приходите и разходите от лихви, приходите и разходите от такси и комисиони, приходите и разходите от сделки с ценни книжа и валута, разходите за обезценки и др., показва, че през последните години банковата система в страната ни генерира стабилни финансови резултати. Съпоставянето на приходите с разходите представя доходността (финансовия резултат) на банковата система към отделните отчетни периоди и много точно илюстрира тази стабилност.

Съществените позиции от реализираните приходи и извършените разходи на банковата система за анализирания период са оповестени в следната таблица:

Таблица 2. Структура на отчета за доходи на банковата система за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г. (хил. лв.)

				ХИЛ.ЛВ.
	31.12.2020	31.12.2021	31.12.2022	31.12.2023
Приходи от лихви	3 002 106	3 041 778	3 631 752	5 878 331
Разходи за лихви	353 102	284 828	404 816	1 032 427
Приходи от такси и комисиони	1 237 222	1 484 223	1 758 379	1 861 735
Разходи за такси и комисиони	198 444	243 175	328 734	387 311
Други оперативни приходи	98 283	114 350	129 665	117 558
Други оперативни разходи	37 934	48 950	47 386	53 357
Общо административни разходи, в т.ч.	1 676 777	1 784 342	1 971 814	2 199 555
Разходи за персонал	910 078	975 803	1 097 408	1 260 180
Други административни разходи	766 699	808 539	874 406	939 375
ПЕЧАЛБА ПРЕДИ ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ	900 972	1 571 553	2 272 217	3 769 357
Данъчни разходи	86 311	155 611	193 237	352 476
ПЕЧАЛБА ЗА ГОДИНАТА	814 661	1 415 942	2 078 980	3 416 881

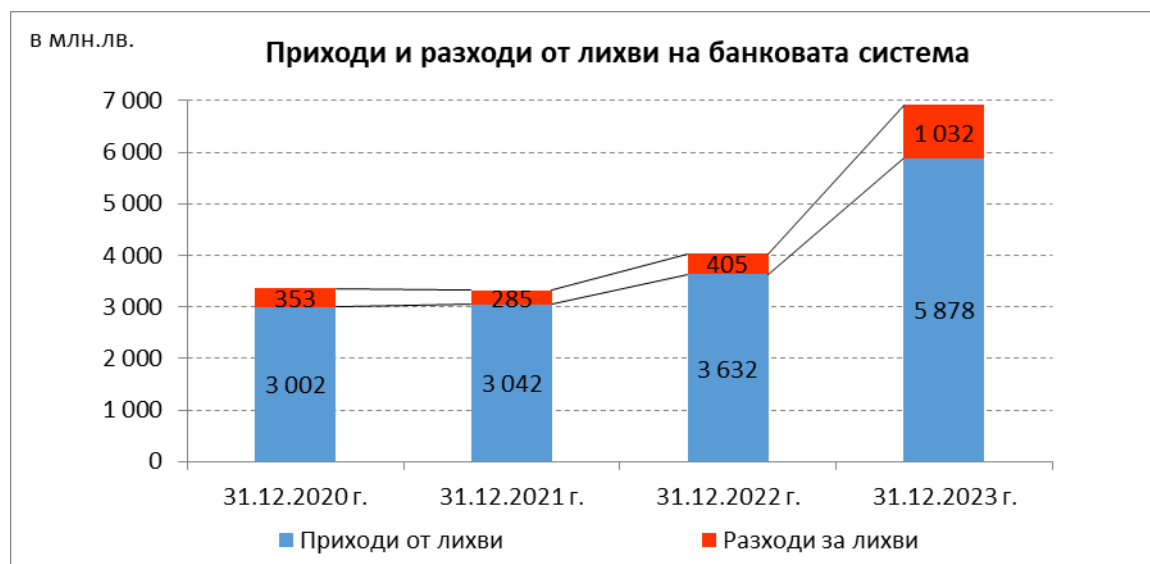
Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“. Годишни доклади на БНБ

Фиг. 1. Печалба на банковата система за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г.

Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор”, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система”. Годишни доклади на БНБ

За периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г. разходите за лихви отбелязват ръст до 1 032 427 хил. лв. към 31.12.2023 г., спрямо 404 816 хил. лв. към 31.12.2022 г., 284 828 хил. лв. към 31.12.2021 г. и спрямо 353 102 хил. лв. към 31.12.2020 г. Към 31.12.2023 г. разходите за лихви бележат увеличение от 155% и нарастват до 1 032 427 хил. лв. Към 31.12.2021 г. разходите за лихви променят своята тенденция и намаляват до 284 828 хил. лв., след което отново бележат ръст към 31.12.2022 г., като нарастват до 404 816 хил. лв., което е увеличение в размер на 119 988 хил. лв. (42.1%). Приходите от лихви бележат ръст от 61.9% до 5 878 331 хил. лв. за периода 31.12.2022 – 31.12.2023 г., спрямо 3 041 778 хил. лв. към 31.12.2021 г. и 3 002 106 хил. лв. към 31.12.2020 г. В резултат реализираният към 31.12.2023 г. нетен лихвен доход в размер на 4 845 904 хил. лв. е с 1 618 968 хил. лв. (около 50.2%) по-висок в сравнение с предходната година.

Фиг. 2. Приходи от лихви и разходи за лихви на банковата система за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г.

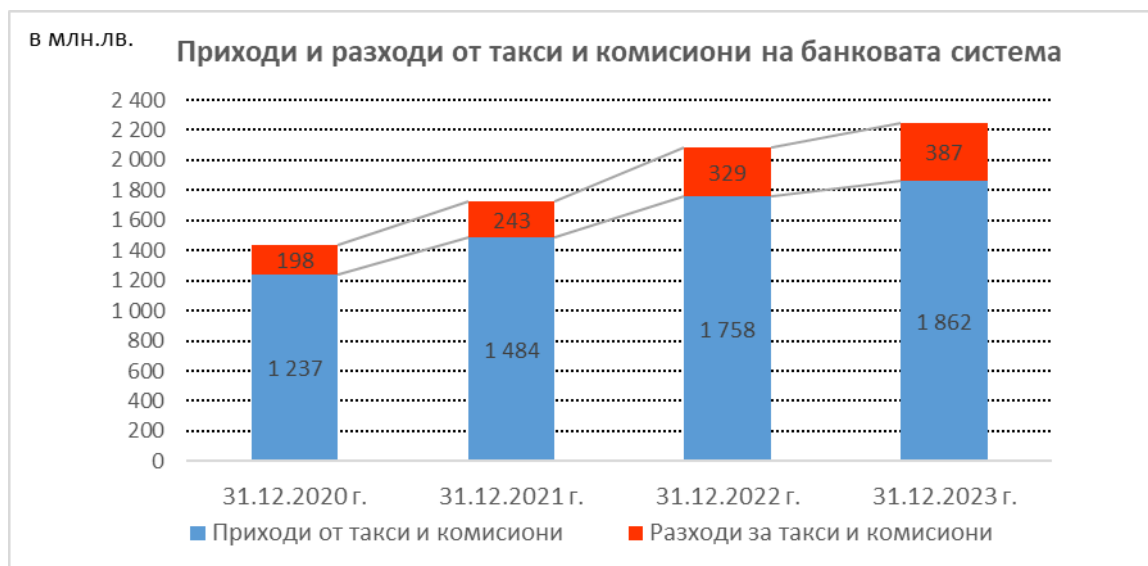
Източник: www.bnb.bg, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“. Годишни доклади на БНБ.

В структурата на приходите от лихви банките отчитат следните позиции, произтичащи от изменение на активите и пасивите: приходи от финансови активи, държани за търгуване; приходи от нетъргуеми финансови активи, задължително отчитани по справедлива стойност в печалбата или загубата; приходи от финансови активи, отчитани по справедлива стойност в печалбата или загубата; приходи от финансови активи, отчитани по справедлива стойност в друг всеобхватен доход; приходи от финансови активи, отчитани по амортизирана стойност; приходи от деривати – отчитане на хеджиране; приходи от лихвен риск; приходи от други активи; приходи от лихви по пасивите. Най-голям дял в структурата на приходите от лихви към 31.12.2023 г. заемат приходите от лихви от финансови активи, отчитани по амортизирана стойност (в тази категория попадат позициите на предоставените кредити), като техният дял е съответно 94.85% към 31.12.2023 г. и 91.66% към 31.12.2022 г. На второ място се нареждат приходите от лихви от финансови активи, отчитани по справедлива стойност в друг всеобхватен доход, като техният дял е съответно 2.65% към 31.12.2023 г. и 3.47% към 31.12.2022 г.

В структурата на разходите за лихви банките отчитат следните позиции, произтичащи от изменение на активите и пасивите: разходи от финансови пасиви, държани за търгуване; разходи от финансови пасиви, отчитани по справедлива стойност в печалбата или загубата; разходи от финансови пасиви, отчитани по амортизирана стойност; разходи по деривати – отчитане на хеджиране; разходи от лихвен риск; разходи от други пасиви и лихвени разходи по активите. Най-голям дял в структурата на разходите за лихви към 31.12.2023 г. заемат разходите за лихви от финансови пасиви, отчитани по амортизирана стойност (в тази

категория се отчитат депозитните позиции), като техният дял е съответно 64.75% към 31.12.2023 г. и 42.87% към 31.12.2022 г. На второ място се нареждат разходите за лихви от финансови пасиви, държани за търгуване, като техният дял е съответно 32.25% към 31.12.2023 г. и 33.15% към 31.12.2022 г. На трето място в структурата на разходите за лихви към 31.12.2022 г. са били лихвените разходи по активите с дял съответно 16.48%, които обаче драстично намаляват през 2023 г. до 0.28%.

За периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г. нетният доход от такси и комисиони запазва тенденция на повишаване и достига до 1 474 424 хил. лв. към 31.12.2023 г., спрямо 1 429 645 хил. лв. към 31.12.2022 г., 1 241 048 хил. лв. към 31.12.2021 г. и 1 038 778 хил. лв. към 31.12.2020 г. Към 31.12.2023 г. нетният доход от такси и комисиони бележи ръст до 1 474 424 хил. лв., което представлява увеличение в размер на 44 779 хил. лв. (3.13%).

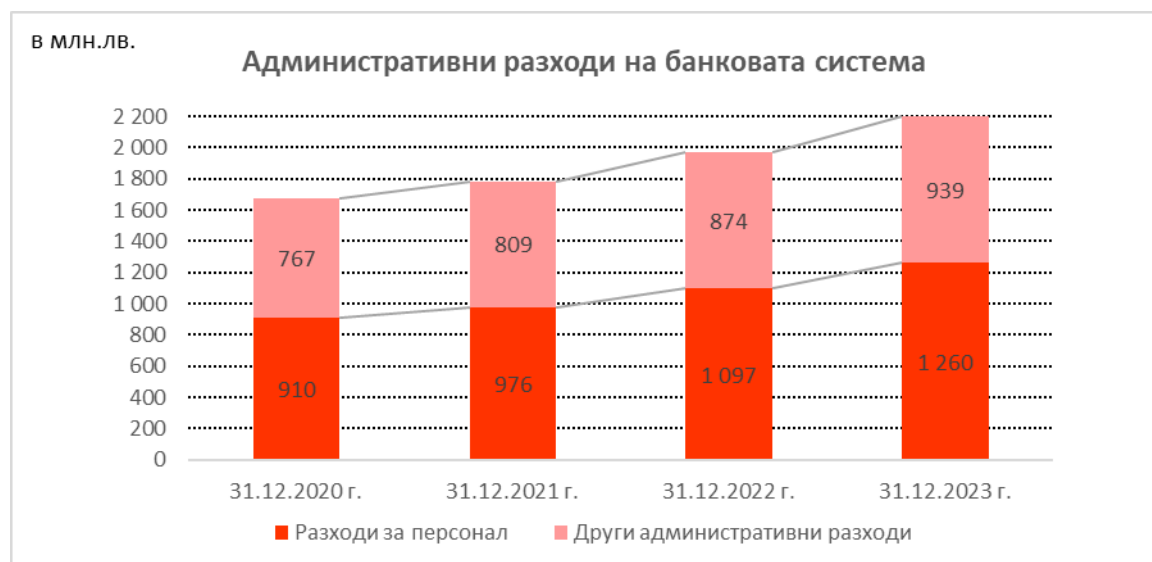

Фиг. 3. Приходи и разходи от такси и комисиони на банковата система за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г.

Източник: www.bnb.bg, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“

Административните разходи се състоят основно от разходи за възнаграждения на персонала, разходи за амортизации, разходи за реклама, разходи за наеми, телекомуникации, софтуери и друга компютърна поддръжка и разходи за външни услуги. Основна част от административните разходи представляват разходите за персонала, които за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г. запазват тенденция на повишаване до 1 260 180 хил. лв. към 31.12.2023 г., спрямо 1 097 408 хил. лв. към 31.12.2022 г., 975 803 хил. лв. към 31.12.2021 г. и 910 078 хил. лв. към 31.12.2020 г. Увеличението на разходите за персонала към 31.12.2023 г. спрямо същия период на миналата година е в размер на 162 772 хил. лв. (14.83%). За периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г. другите

административни разходи запазват тенденция на увеличаване до 939 375 хил. лв. към 31.12.2023 г. Тяхната стойност към 31.12.2022 г. е 874 406 хил. лв., спрямо 808 539 хил. лв. към 31.12.2021 г. и 766 699 хил. лв. към 31.12.2020 г. Ръстът на другите административни разходи към 31.12.2023 г. спрямо същия период на предходната година е в размер на 64 969 хил. лв. (7.43%).

Фиг.4. Административни разходи на банковата система за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г.

Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“

Финансовият резултат към 31.12.2023 г. бележи значително увеличение до 3 416 881 хил. лв., спрямо 2 078 980 хил. лв. към 31.12.2022 г., 1 415 942 хил. лв. към 31.12.2021 г. и 814 661 хил. лв. към 31.12.2020 г. Ръстът към 31.12.2023 г. спрямо същия период на предходната година е в размер на 1 337 901 хил. лв. (64.35%). Това увеличение се дължи основно на повишение на лихвените проценти и подобряване на качеството на кредитните портфейли на банките, както и на намалените разходи за обезценки по приложимия МСФО 9 Финансови инструменти.

Макар бързото нарастване на кредитните обеми през разглеждания период да се отразява положително върху доходността на банковия сектор в непосредствен план, продължителните периоди на висок кредитен растеж създават предпоставки за увеличение на задължнялостта и акумулиране на кредитен риск в банковата система. Чрез затягането на паричната политика в еврозоната и извършеното от БНБ увеличение на задължителните минимални резерви от средата на 2023 г. на 12% от резервната база се ограничава кредитната активност и се ускорява нарастването на лихвените проценти по кредитите и в България.

Пакетът Директива и Регламент на капиталовите изисквания – ДКИ/РКИ⁴⁶ въвежда изискванията за изчисляване на съотношението на капиталова адекватност, съотношението на базовия собствен капитал от първи ред и съотношението на капитала от първи ред, както и капиталовите изисквания за кредитен, пазарен и операционен риск. За банките са дефинирани минимален размер, елементи и структура на собствения капитал на кредитните институции и минимални капиталови изисквания за поеманите от тях рискове, както и изисквания за оповестяване.

На база член 92 от Регламент (ЕС) №575/2013 (РКИ) се определят съотношенията на капиталова адекватност като процент от общата рискова експозиция, както следва:

- съотношение на базов собствен капитал от първи ред – 4.5%;
- съотношение на капитал от първи ред – 6%, и
- съотношение на обща капиталова адекватност – 8%.

Компетентният орган – БНБ, налага допълнително капиталово изискване, различно за всяка банка по чл. 103, ал. 2, т. 5 от ЗКИ, когато на база на извършен надзорен преглед и оценка установи, че рисковете, на които банката е или може да бъде изложена, са подценени. Всяка банка подлежи на комбинирано изискване за буфер.

Управление „Банков надзор“ групира банките с оглед открояване на динамиката на процесите в банковата система. Групирането не съдържа в себе си елементи на рейтинг и не следва да се интерпретира като оценка на финансовото им състояние. Мястото на банките в групите зависи от размера на активите им в края на всеки отчетен период. Първа група се състои от петте най-големи банки на база на общите им активи към всеки отчетен период, втора група – от останалите, а в трета група влизат клоновете на чуждестранни банки в България.⁴⁷

Наличието на солидна капиталова позиция в банковата система към края на 2022 година е от съществено значение за поддържането на устойчивостта на банковия сектор. Текущите равнища на капиталовите съотношения са значително над минималните регулаторни изисквания и изискванията за капиталови буфери. През 2021 г. УС на БНБ повиши нивото на антицикличния буфер, приложим към местни кредитни рискови експозиции, на 1.0%, в сила от 1 октомври 2022 г., и на 1.5% от 1 януари 2023 г. Предвид трайно запазилите се високи темпове на кредитен растеж и несигурността в икономическата среда през 2023 г. нивото на антицикличния капиталов буфер бе повишено още веднъж – на 2.0% (в сила от 1 октомври 2023 година).

Към 31.12.2023 г. се запазват високите нива на капиталовите съотношения на банковата система. Собственият капитал включва

⁴⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:02013L0036-20210628&qid=1630999352322&from=BG>

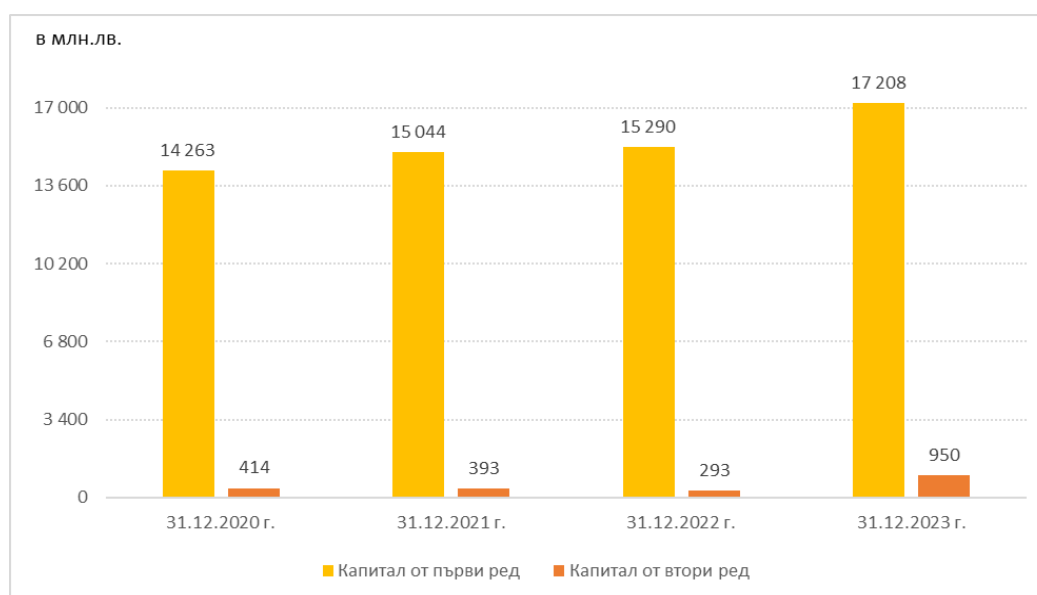
⁴⁷ https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_202309_BG

капитал от първи ред (базов собствен капитал от първи ред + допълнителен капитал от първи ред) и капитал от втори ред. Собственият капитал се увеличава с 2 576 млн. лв. (16.5%) в сравнение със същия период на предходната година и достига 18.16 млрд. лв. Наблюдава се също растеж на капитала от първи ред, в т.ч. на базовия собствен капитал от първи ред, съответно до 17.2 млрд. лв. и до 16.8 млрд. лв.

Таблица 3. Структура на балансовия капитал на банковата система за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г. (хил. лв.)

Наименование	Към 31.12.2020 г.	Към 31.12.2021 г.	Към 31.12.2022 г.	Към 31.12.2023 г.
Собствен капитал	14 677 030	15 437 497	15 582 800	18 158 503
Капитал от първи ред	14 263 380	15 044 475	15 289 734	17 208 458
Базов собствен капитал от първи ред	14 001 153	14 781 583	14 912 869	16 831 912
Допълнителен капитал от първи ред	262 227	262 892	376 865	376 546
Капитал от втори ред	413 650	393 022	293 066	950 045

Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“

Фиг. 5. Динамика на капитала от първи ред и капитала от втори ред за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г.

Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“. Годишни доклади на БНБ

Увеличеният капитал е резултат от действието на две групи фактори – запазен стремеж на кредитните институции да поддържат по-високо минимално равнище на първичния капитал и придържане към по-консервативна политика при разпределянето на елементите на собствения капитал, съгласно препоръка на БНБ към банките да не заделят дивиденди, както и на продължаващите проактивни надзорни изисквания. Тези фактори са предпоставка за увеличаването и задържането на капиталовия излишък на банковата ни система.

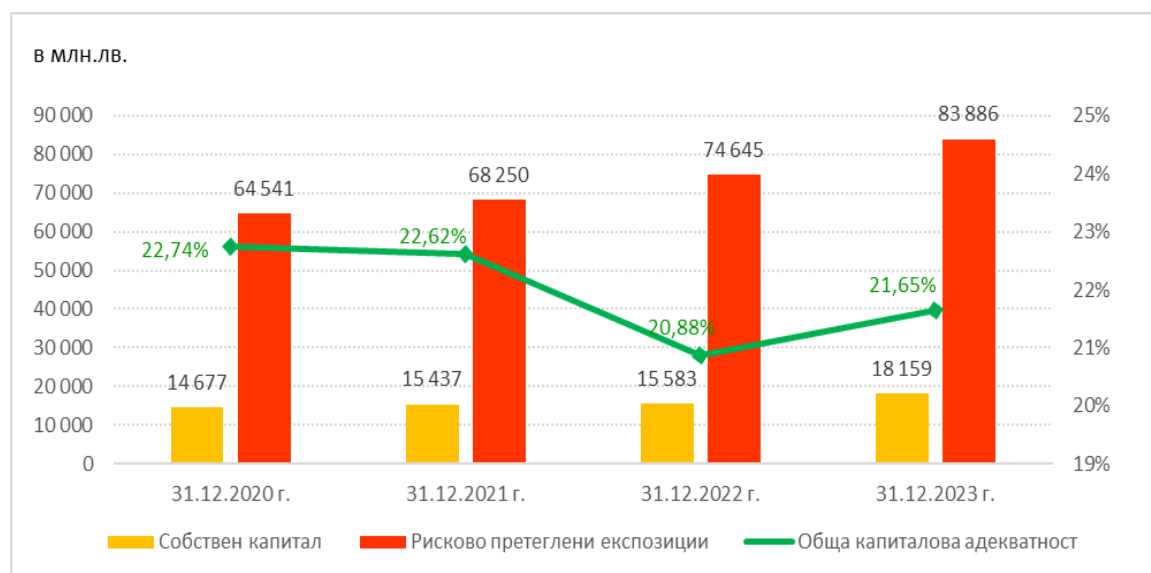
Нарасналият размер на рисковите експозиции (рисково претеглените активи)⁴⁸ е обусловен от увеличение главно на рисково претеглените експозиции за кредитен риск. Спрямо 31.12.2022 г. не настъпват съществени промени в структурата на общите рискови експозиции.

Към 31.12.2023 г. делът на рисковите експозиции за кредитен риск е 93.17% (92.66% към 31.12.2022 г.), за операционен риск – 6.57% (7.03% към 31.12.2022 г.), а за пазарен и валутен риск – 0.24% (0.26% към 31.12.2022 г.). През периода до 31.12.2023 г. съотношенията на базовия собствен капитал от първи ред и на капитала от първи ред се увеличават съответно до 20.07% и 20.51% (19.98% и 20.48% за същия отчетен период на предходната година).

Таблица 4. Структура на рисковите активи на банковата система съгласно Регламент 575/2013 за капиталовите изисквания

Наименование	Към 31.12.2020 г.		Към 31.12.2021 г.		Към 31.12.2022 г.		Към 31.12.2023 г.	
Обща рискова експозиция	64 541 176	100,00%	68 250 471	100,00%	74 644 883	100,00%	83 885 952	100,00%
Рисково претеглени експозиции за кредитен риск	58 956 977	91,35%	62 760 977	91,96%	69 166 901	92,66%	78 155 646	93,17%
Рисково претеглени експозиции за позиционен, валутен и стоков риск	267 391	0,41%	210 990	0,31%	195 978	0,26%	202 764	0,24%
Рисково претеглени експозиции за операционен риск	5 307 794	8,22%	5 273 828	7,73%	5 247 441	7,03%	5 514 253	6,57%
Размер на рисковите експозиции към риска от корекция на кредитната оценка	9 014	0,01%	4 676	0,01%	34 563	0,05%	13 289	0,02%
СЪОТНОШЕНИЕ НА БАЗОВИЯ СОБСТВЕН КАПИТАЛ ОТ ПЪРВИ РЕД (%)	21,69%		21,66%		19,98%		20,07%	
СЪОТНОШЕНИЕ НА КАПИТАЛА ОТ ПЪРВИ РЕД (%)	22,10%		22,04%		20,48%		20,51%	
СЪОТНОШЕНИЕ НА ОБЩА КАПИТАЛОВА АДЕКВАТНОСТ (%)	22,74%		22,62%		20,88%		21,65%	

Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“

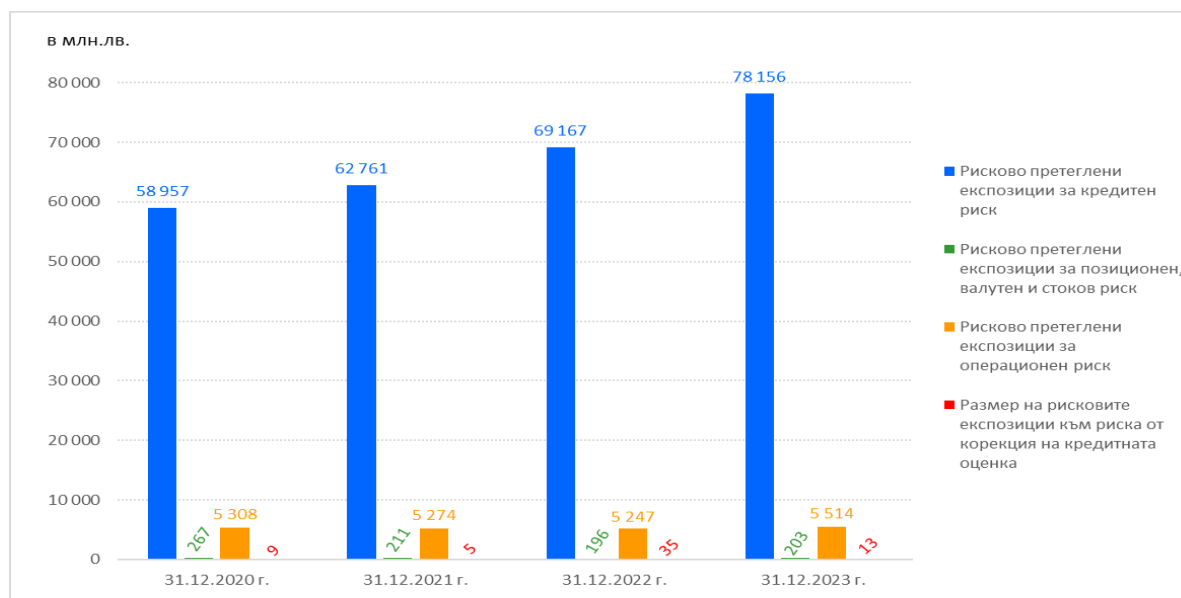

Фиг. 6. Собствен капитал и рисково претеглени активи за банковата система за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г.

Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“

⁴⁸ Рисковите експозиции представят сумата от рисковопретеглените активи за кредитен, пазарен, операционен риск и риска от корекция на кредитната оценка.

Детайлните данни показват, че с най-висок дял в общия размер на рисковите активи през всичките периоди са активите за кредитен риск – 93.17% към 31.12.2023 г. (при 92.66% към 31.12.2022 г., 91.96% към 31.12.2021 г. и 91,35% към 31.12.2020 г.). На второ място се нареждат рисково претеглените активи за операционен риск – 6,57% към 31.12.2023 г. (при 7,03% към 31.12.2022 г., 7,73% към 31.12.2021 г. и 8,22% към 31.12.2020 г.).

Фиг. 7. Видове рисково претеглени експозиции за периода 31.12.2020 – 31.12.2023 г.

Източник: *www.bnb.bg*, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“

Банковата система разполага с надежден капацитет за неутрализиране на нови рискове в случай на запазване на относително неблагоприятни за банковата дейност условия. С повишаването на нивата на антицикличния буфер се цели да се засили устойчивостта на банковата система при натиск върху доходността и капиталовата позиция, предизвикан от потенциално нарастване на необслужваните кредити и на тяхната обезценка.

Отчетеното в края на 2023 г. съотношение показва високо капиталово покритие на общата рискова експозиция и ниска степен на задлъжнялост на банковата система. През годината всички банки в България докладваха отношение на ливъридж над минималното регулаторно изискване (3.0%). Отношението на ливъридж (при напълно въведено определение на „капитал от първи ред“) възлезе на 9.62% към края на декември 2023 г. (при 9.41% в края 2022 г. и 10.48% в края на 2021 г.). Нивото на съотношението на ливъридж на банковата система в края на 2023 г. показва ниска степен на задлъжнялост и високо капиталово покритие на общата експозиция (формирана от активи, задбалансови позиции, деривати, сделки за финансиране с ценни книжа и стандартни покупки и продажби с предстоящ сетълмент).

В резултат на дългогодишната надзорна политика на БНБ, насочена към системното изграждане и съхраняването на буфери, в банковата система е създадена устойчивост по линия на ликвидност, капитал, ефективност и качество на кредитите. Не се наблюдава структурен системен риск по линия на текущите равнища на прилаганите от банките кредитни стандарти, видно от среднопретеглените стойности на ключовите показатели, както и по линия на задлъжнялостта на домакинствата, която остава ниска и е съпътствана от положителни тенденции при доходите. Налице е изразен кредитен растеж, който БНБ наблюдава регулярно на база на широк набор от регулаторни, макроикономически и други индикатори. Устойчивостта на банковата система към потенциални шокове остава адекватна, като БНБ продължава да провежда активна макропруденциална политика с всички инструменти по Закона за кредитните институции, включително и мерки, засягащи кредитната дейност на банките при необходимост от допълнителна интервенция.

Заклучение

Рискът е неразделна част от банковата дейност, а ефективното му управление е от съществено значение за постигането на целите на всяка финансова институция. Променящите се икономически условия в България налагат необходимостта от задълбочена оценка на риска в банковия сектор, което го превръща в ключов фактор както за регулаторния надзор, така и за стратегическото управление. Изследването разглежда критични аспекти на банковото управление, като акцентира върху ролята на финансовите отчети за своевременното идентифициране и минимизиране на потенциалните рискове. Изразяваме надеждата, че направените констатации и изводи ще бъдат полезни както за оценката на всички рискове, на които са изложени банките, така и за разработване на системи за наблюдение, които осигуряват точни и навременни данни за рисковите експозиции. Изследването предлага следните ключови препоръки:

- подобряване на прозрачността и отчетността чрез стриктно спазване на регулаторните изисквания и счетоводните стандарти;
- интегриране на ESG факторите в управлението на риска и стратегиите на банките;
- развитие на иновативни технологии за мониторинг и контрол на риска;
- насърчаване на сътрудничеството между банките, регулаторите и заинтересованите страни за създаване на устойчиви финансови системи;
- засилване на културата на управление на риска чрез обучение и повишаване на квалификацията на служителите.

С прилагането на тези подходи търговските банки ще могат по-ефективно да управляват своите рискове, да укрепят доверието в сектора и да допринесат за устойчивото развитие на икономиката.

Библиографска справка

1. Банково законодателство на ЕС,
<https://www.bankingsupervision.europa.eu/framework/legal-framework/regulatory/html/index.bg.html>
2. Георгиев, Г. Управление на банковия риск, Издателство „Макрос“, Пловдив, 2013 г.
3. Годишен доклад на ЕЦБ за надзорната дейност 2023,
<https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/other-publications/annual-report/html/ssm.ar2023~2def923d71.bg.html>
4. Директива (ЕС) 2015/2366 на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2015 година за платежните услуги във вътрешния пазар, за изменение на директиви 2002/65/ЕО, 2009/110/ЕО и 2013/36/ЕС и Регламент (ЕС) № 1093/2010 и за отмяна на Директива 2007/64/ЕО, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L2366>
5. Доклад на БНБ,
https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_202408_BG
6. Доклад на ЕЦБ,
<https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/annualreport/html/ssm.ar2023~2def923d71.bg.html>
7. Закон за кредитните институции, приет от XL Народно събрание на 13 юли 2006 г., обнародван в „Държавен вестник“, бр. 59 от 21.07.2006 г., влизащ в сила от същия период, посл. изм. и доп., ДВ, бр. 79 от 17 септември 2024 г., <https://lex.bg/laws/ldoc/2135532723>
8. Закон за счетоводството, обн., ДВ, бр. 95 от 8 декември 2015 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 79 от 17 септември 2024 г., <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136697598>
9. Миланова, Е. Регулации и управление на риска, Издателски комплекс УНСС, София, 2014 г.
10. Миланова, Е. Оценка на вътрешното управление и механизмите за контрол при банките в рамките на процеса на надзорен преглед и оценка (ПНПО), Годишник на ИДЕС 2020.
11. Надзорни приоритети на ЕЦБ за 2023 г. – Доклад на ЕЦБ – European Central Bank,
<https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>
12. Наредба 10 на БНБ от 24 април 2019 г. за организацията, управлението и вътрешния контрол в банките (обнародвана в „Държавен вестник“, бр. 40 от 17 май 2019 г.; изм. и доп., ДВ, бр. 12 от 2024 г.; доп., ДВ, бр. 97 от 15 ноември 2024 г., в сила от 15 ноември 2024 г.)
13. Регламент № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26.06.2013 г. относно пруденциалните изисквания за

- кредитните институции и инвестиционните посредници за изменение на Регламент №648/2012 г., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=celex:32013R0575>
14. Филипова – Сланчева, А. Финансови отчети на банките – регламенти и анализи, С., ИК – УНСС, 2018 г.
 15. Adrian, T., & H.S. Shin. *Liquidity and Leverage*. *Journal of Financial Intermediation*, 201019(3), 418 – 437.
 16. Ashby, S., *Fundamentals of Operational Risk Management: Understanding and Implementing Effective Tools, Policies and Frameworks*, Kogan, New York, 2022.
 17. Berger, A. and C. Bouwman (2009). *Bank liquidity creation*. *Review of Financial Studies* 22.9, p. 3779 – 3837.
 18. Berger, A., C. Bouwman, T. Kick and K. Schaeck (2011). *Bank risk and liquidity creation following regulatory interventions and capital support*. Mimeo.
 19. Boot, A., S. Greenbaum, A. Thakor (1993). *Reputation and discretion in financial contracting*. *The American Economic Review*, p. 1165 – 1183.
 20. Borio, C. (2010). *Ten propositions about liquidity crises*. *CESifo Economic Studies*, 56(1), p. 70 – 95.
 21. Bouwman, C. (2013). *Liquidity: How banks create it and how it should be regulated* Forthcoming in *The Oxford Handbook of Banking* (2nd edition; A. N. Berger, P. Molyneux, and J. O. S. Wilson (eds.)).
 22. Boyd, J. and E. Prescott (1986). *Financial intermediary-coalitions*. *Journal of Economic Theory*, 38(2), p. 211 – 232.
 23. Bryant, J. (1980). *A model of reserves, bank runs, and deposit insurance*. *Journal of banking & finance* 4.4, p. 335 – 344.
 24. Chatterji, A.K., D.I. Levine, M.W. Toffel (2009). *How well do social ratings actually measure corporate social responsibility?* *Journal of Economics & Management Strategy*, 18, p. 125 – 169.
 25. Diamond, D. (1984). *Financial intermediation and delegated monitoring*. *The Review of Economic Studies*, 51(3), p. 393 – 414.
 26. Diamond, D. and P. Dybvig (1983). *Bank runs, deposit insurance, and liquidity*. *Journal of Political Economy*, 91(3), p. 401 – 419.
 27. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC Text with EEA relevance, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0034&qid=1716873884438>

28. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0036>
29. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0095&qid=1716874530614>
30. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464&qid=1716873527813>
31. European sustainability reporting standards – first set, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13765-European-sustainability-reporting-standards-first-set_en
32. Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press, p. 101 – 104.
33. Galaz V., B. Crona, A. Dauriach, B. Scholtens, W. Steffen (2018). *Finance and the Earth system – exploring the links between financial actors and non-linear changes in the climate system*. *Glob Environ Change*, 53, p. 296 – 302.
34. *Guide on climate-related and environmental risks. Supervisory expectations relating to risk management and disclosure*, <https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.202011finalguideonclimate-relatedandenvironmentalrisks~58213f6564.en.pdf?86a1d9d72ccd52cbb3d72f2a12d7c743>
35. Healy, P. M., K. G. Palepu. *The Fall of Enron*, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 2, Spring 2003.
36. Holmström, B. and J. Tirole (2000). *Liquidity and risk management*. *Journal of Money, Credit and Banking*, p. 295 – 319.
37. Huang, R. and L. Ratnovski (2011). *The dark side of bank wholesale funding*. *Journal of Financial Intermediation*, 20(2), p. 248 – 263.
38. *IFRS Sustainability Disclosure Taxonomy*. <https://www.ifrs.org/projects/work-plan/ifrs-sustainability-disclosure-taxonomy/>

39. Jiravichai, A., R. Banomyong. *A Proposed Methodology for Literature Review on Operational Risk Management in Banks*, *Risks* 10, 2022, <https://www.mdpi.com/2227-9091/10/5/108/htm>
40. Kalyvas, L. and I. Akkizidis. *Integrating Market, Credit and Operational Risk: A complete guide for bankers and risk professionals*. Published by Risk Books Incisive Financial Publishing Ltd. London, 2006
41. Kashyap, A., R. Rajan, J. Stein (2002). *Banks as Liquidity Providers: An Explanation for the Coexistence of Lending and Deposit-Taking*, *The Journal of Finance*, 57 (1), p. 33 – 73.
42. Kemp-Benedict, E. (2018). *Investing in a green transition*. *Ecol Econ*, 153, p. 218 – 236.
43. McDonald, O., *Lehman Brothers: A crisis of value*, Manchester University Press (2015).
44. Pakhchanyan, S. *Operational Risk Management in Financial Institutions: A Literature Review*, *International Journal of Financial Studies*, 2016.
45. Ramakrishnan, R. and A. Thakor (1984). *Information reliability and a theory of financial intermediation*. *The Review of Economic Studies*, 51(3), p. 415 – 432.
46. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj>
47. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
48. Scholtens, B. (2017). *Why finance should care about ecology*. *Trends Ecol Evol*, 32, p. 500 – 505.
49. Scholtens, B., S. Klooster. (2019). *Sustainability and bank risk*. *Palgrave communications*, 5(1), p. 1 – 8.
50. *Sustainability Disclosure Landscape For The Banking Sector*, <https://www.bakertilly.com.cy/wp-content/uploads/2022/12/ESG-Bulletin-Issue-2-2022.pdf>
51. Thakor, A. V. (2005). *Do loan commitments cause overlending?* *Journal of Money, Credit, and Banking*, 37(6), p. 1067 – 1099.
52. Young, J. *Operational Risk Management: The practical application of a qualitative approach*. Van Schaik Publishers. Pretoria, 2006.
53. Young, J. *The use of key risk indicators by banks as an operational risk management tool: a South African perspective*, *Corporate Ownership & Control*/Volume 9, Issue 3, 2012.

54. <https://www.bnb.bg/>, сектор „Банков надзор“, раздел „Финансови и надзорни отчети – банкова система“. Тримесечни доклади на БНБ.
55. <https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCapitalBuffers/BSCBActualLevel/index.htm>
56. https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS_202309_BG
57. <https://www.bnb.bg/BankSupervision/BSReportingRequirementsDisclosure/BSPublicDisclosure/index.htm>
58. https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/bs_mpp_overview_bg.pdf
59. https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_law/regulations_capital_buffers_bg.pdf